

ВІДГУК

офіційного опонента

доктора економічних наук, професора

МЕЛЬНИКА Степана Івановича

на дисертацію **ВОЙЦЕХІВСЬКОЇ Світлани Іванівни** на тему:

«Вплив тіньової економіки на фінансову безпеку держави»,

подану на здобуття ступеня доктора філософії

за спеціальністю 072 «Фінанси, банківська справа та страхування»

галузі знань 07 «Управління та адміністрування»

Актуальність теми дослідження та її зв'язок з науковими програмами, планами, темами. У сучасних умовах забезпечення фінансової безпеки держави тіньова економіка є серйозною загрозою. Велика частка неофіційної господарської діяльності в економіці України призводить до значних втрат податкових надходжень, обмежує можливості державного бюджету, а також негативно впливає на інвестиційний клімат та економічне зростання. Для вирішення цієї проблеми необхідно комплексно підходити до детінізації економіки, застосовуючи ефективні інструменти податкової політики, посилення фінансового контролю та боротьби з корупцією. З огляду на сказане, тема дисертації, безсумнівно, відноситься до переліку актуальних та важливих.

Дисертація С. І. Войцехівської є науковою працею, яка присвячена теоретичному обґрунтуванню та розробленню прикладних засад щодо зміцнення фінансової безпеки держави в контексті впливу тіньової економіки. Дисертація виконана відповідно до плану науково-дослідної роботи кафедри фінансів Національного університету біоресурсів і природокористування України за темою «Інвестиційне забезпечення розвитку аграрного сектору економіки України» (державний реєстраційний номер 0116U001877), а також в межах госпдоговірної теми «Формування фінансового механізму сталого розвитку в Україні» (договір № 249-191 Н від 13.10.2023 р.).

Ступінь обґрунтованості та достовірності наукових положень, висновків і рекомендацій дисертації. Наукові положення, висновки та рекомендації, що сформульовані у дисертації С. І. Войцехівської та виносяться на захист дають підстави стверджувати, що підхід дисертантки до дослідження впливу тіньової економіки на фінансову безпеку держави відзначається фундаментальністю та ґрунтовністю дослідження.

Слід зауважити, що здобувачка продемонструвала високий науковий рівень в представлених результатах свого дисертаційного дослідження, що було досягнуто внаслідок проведення аналізу основних наукових і практичних праць за досліджуваною проблематикою. Дисертантка чітко обґрунтувала усі методи, які при цьому застосувала. Позитивним є використання не лише загальнонаукових, але й спеціальних методів, які дозволили досягнути поставленої мети і вирішити поставлені завдання. Наукові положення, викладені в роботі, були належним чином представлені на конференціях різного рівня, що лише посилило ступінь обґрунтованості.

Таким чином, вважаю, що отримані здобувачкою результати містять елементи наукової новизни, за допомогою яких можливе подальше удосконалення методичних підходів до оцінки впливу тіньової економіки на фінансову безпеку держави, що дозволить підвищити адекватність, аналітичну цінність та систематизованість аналізу тіньового сектору економіки в контексті впливу на фінансову безпеку України.

Науковий рівень дисертації та наукових публікацій здобувачки. Дисертація виконана українською мовою та оформлена відповідно до встановлених вимог Міністерства освіти і науки України. Обсяг та зміст основного тексту відповідає освітньо-науковій програмі. Науковий стиль викладу матеріалу, його логічна структура, обґрунтування положень та висновків підтверджують високий рівень рецензованої наукової праці.

У теоретичній частині дисертації «Теоретичне обґрунтування впливу тіньової економіки на фінансову безпеку держави» проведено ґрунтовний аналіз наукових підходів до трактування сутності «тіньова економіка», окреслено її структуру як складову державної безпеки, визначено класифікаційні групи відповідно до різних ознак, виявлено тісний взаємозв'язок тіньового сектору економіки з фінансовою безпекою держави, встановлено, що тіньова економічна діяльність має дестабілізуючий та деструктивний вплив на рівень фінансової безпеки країни.

В аналітичному розділі дисертації «Аналітична оцінка впливу тіньової економіки на фінансову безпеку України» проаналізовано стан основних складових елементів фінансової безпеки держави та їх індикаторів. Це дало можливість виявити їх небезпечний та критичний рівні, що зумовлює падіння інтегрального показника рівня фінансової безпеки держави, масштабізацію тінізаційних процесів, та як наслідок, загострення наявних кризових макроекономічних явищ в державі і зниження рівня якості життя населення. Також здійснено оцінку впливу тінізації економіки України на фінансову безпеку держави за чотирма методами, такими як: метод «витрати населення – роздрібний товарооборот», монетарний метод, електричний метод та метод збитковості підприємств. Виявлено наявність високої частки національного тіньового сектору та обґрунтовано її суттєвий деструктивний, дестабілізуючий вплив на рівень фінансової безпеки держави. Сформовано систему факторів, подолання негативних наслідків, який дасть змогу створити сприятливі умови для зміцнення основ інституційного середовища в Україні.

У рекомендаційній частині дисертації «Детінізація економіки як шлях до зміцнення фінансової безпеки держави» визначено основні дієві елементи механізму забезпечення фінансової безпеки, такі як: об'єктивний і всебічний моніторинг економіки, а особливо її фінансової сфери з метою виявлення та прогнозування внутрішніх і зовнішніх загроз інтересам об'єктів фінансової безпеки, розрахунок порогових, гранично-допустимих значень фінансових та соціально-економічних показників, перевищення яких може провокувати фінансову нестабільність та фінансову кризу, діяльність держави щодо виявлення і попередження внутрішніх і зовнішніх загроз фінансової безпеки. Також запропоновано комплекс заходів щодо підвищення рівня основних складових елементів фінансової безпеки та індикаторів економічної безпеки держави, які обґрунтовано побудовано кореляційно-регресійної моделі, а також визначено основні орієнтири зміцнення фінансової безпеки, що дозволить значно підвищити рівень фінансової безпеки України за умови забезпечення підтримки на законодавчому, виконавчому, владному рівнях.

У межах усіх розділів і підрозділів дисертації С. І. Войцехівської простежується логічно послідовне та обґрунтоване виконання поставленого наукового завдання. Відтак, вважаю, що дисертація є завершеною науково-дослідницькою працею, яка характеризується цілісністю й науковим стилістичним наповненням.

Основні наукові положення, висновки й результати дослідження здобувачки представлено в опублікованих 16 наукових працях, з яких 4 статті у наукових фахових виданнях України, стаття в іноземному виданні, що входить до міжнародної наукометричної бази даних Scopus та 10 тез доповідей за матеріалами науково-практичних конференцій.

Наукова обґрунтованість та новизна представлених результатів проведених досліджень. Дисертація містить нові науково обґрунтовані результати досліджень, які виконують конкретне наукове завдання. Серед суттєвих положень та напрацювань, які вирізняються оригінальністю та новизною, доцільно виділити наступні:

– теоретичні засади змістовного наповнення категорії «тіньова економіка», яку окреслено як небезпечне фінансово-економічне явище, що виникає внаслідок прагнення суб'єктів економічної діяльності підвищити власний рівень фінансової безпеки шляхом зростання показника якості життя, передбачає здійснення прихованої чи незаконної економічної діяльності, яке негативно впливає на рівень фінансової безпеки держави в цілому, що, на відміну від існуючих підходів, дає можливість системної та комплексної фінансово-економічної оцінки масштабів тіньового сектору економіки в контексті впливу на неї;

– теоретико-методичні підходи щодо удосконалення інтегрального показника фінансової безпеки держави, через побудову кореляційно-регресійної моделі системних взаємозв'язків фінансової безпеки держави, що дало можливість виокремити ключові фактори впливу на зміну значення інтегрального показника фінансової безпеки, зокрема зміна рівня: виробничої та макроекономічної безпеки, що, на відміну від поточної практики, дасть можливість за обмеженої кількості показників оперативно отримати дані про поточний стан фінансової безпеки країни та оцінити його за допомогою рівняння регресії;

– методичні підходи до оцінювання рівня тіньової економіки України, у рамках яких обґрунтовано необхідність врахування в офіційній методиці фінансового інструментарію показника якості життя населення, що, на відміну від поточної практики, дозволяє оцінити фактичний рівень тіньового сектору економіки через прямолінійну взаємозалежність з показником якості життя населення, як фінансової категорії, а також підвищить адекватність оцінки, аналітичну цінність та матиме позитивний вплив на оцінку впливу тіньової економіки на фінансову безпеку держави;

– науково-практичні рекомендації щодо зміцнення фінансової безпеки держави у контексті мінімізації впливу тіньової економіки, що покликані знизити рівень тіньового сектору економіки та підвищити рівень фінансової безпеки держави. З цією метою обґрунтовано доцільність комплексу заходів, пов'язаних з підвищенням рівня боргової безпеки, бюджетної безпеки, валютної безпеки, банківської безпеки, грошово-кредитної безпеки та безпеки небанківського фінансового сектору. Запропоновані заходи сприятимуть детінізації національної економіки і як наслідок зміцненню фінансової безпеки держави.

Основні положення наукової новизни становлять значущість як для подальших наукових досліджень, так і в реалізації практичних заходів щодо удосконалення методичних підходів до оцінки впливу тіньової економіки на фінансову безпеку держави.

Рівень виконання поставленого наукового завдання та оволодіння здобувачкою методологією наукової діяльності. За результатами вирішення у дисертації наукового завдання, що полягало в удосконаленні науково-методичних підходів та обґрунтуванні практичних рекомендацій щодо зміцнення фінансової безпеки держави в контексті впливу тіньової економіки, сформульовано низку теоретико-методичних положень, висновків і рекомендацій, які характеризуються науковою новизною й свідчать про конкретний особистий внесок авторки у розвиток теорії та практики фінансового менеджменту та безпекознавства. Відповідно поставлене завдання виконане повною мірою, узгоджуються з метою та змістом роботи.

Отримання результатів дослідження стало можливим у зв'язку із застосуванням системного підходу, у межах якого застосовано широкий спектр загальнонаукових та специфічних прийомів і методів дослідження, зокрема: компоративного аналізу та морфологічного аналізу; системного аналізу та теоретичного узагальнення; системно-функціонального аналізу; економіко-математичного моделювання; графічний та абстрактно-логічний методи. Здобувачка вправно продемонструвала володіння методологією наукової діяльності.

Наукове та практичне значення результатів дослідження. Здобувачка у своїй дисертації представила результати дослідження, які сприяють зміцненню фінансової безпеки держави через детінізацію національної економіки.

Науково-практичні рекомендації та інші результати проведених наукових досліджень, що викладені у дисертації, використані Державною податковою службою України у процесі досягнення стратегічних цілей, поставлених на період 2022–2024 рр. в розрізі протидії ухиленню від оподаткування (акт впровадження від 07 лютого 2024 р.).

Також результати наукових розробок знайшли впровадження у практичну діяльність Богуславської міської територіальної громади, що дозволило створити підґрунтя для формування заходів, направлених на боротьбу з протиправною економічною діяльністю та корупцією у фінансовому секторі, та надало можливість фінансовому управлінню задалегідь розробити превентивні заходи, направлені на зміцнення фінансової безпеки територіальної громади (акт впровадження № 03-05/883/2024 від 21 березня 2024 р.).

Варто відзначити, що основні теоретичні і методичні підходи та висновки дисертації використовуються в освітньому процесі економічного факультету Національного університету біоресурсів і природокористування України при розробленні методичних матеріалів з дисциплін «Податкова система», «Фінансова безпека держави» та їх викладанні (акт впровадження від 06.06.2021 р.).

Дані про відсутність текстових запозичень та порушення академічної доброчесності. Під час вивчення змісту дисертації та наукових праць здобувачки фактів порушення академічної доброчесності не виявлено. Використання ідей, суджень, цитування інших авторів супроводжуються посиланнями на їхні праці.

Дискусійні положення та зауваження до дисертації. Враховуючи високий рівень обґрунтованості, теоретичних та методичних положень, як і будь-яке ґрунтовне дослідження, дисертація С. І. Войцехівської не позбавлена дискусійних моментів, до числа яких можна віднести такі:

1. У підрозділі 1.1 авторка, досліджуючи економічний зміст фінансової безпеки держави (с. 24), зазначає, що «здійснити оцінку впливу тіньової економіки на рівень фінансової безпеки держави не можливо без проведення ретроспективного дослідження факторів зародження та етапів розвитку фінансової безпеки держави як структурної складової національної безпеки». Далі зазначає, що «даний аналіз надає можливість дослідити зміст поняття «фінансової безпеки» від загального до більш конкретного за таким ланцюгом «національна безпека → економічна безпека → фінансова безпека». Таким чином, не до кінця зрозуміла позиція авторки щодо місця фінансової безпеки держави... Вона її бачить у структурі національної безпеки, чи все ж таки, економічної безпеки.

2. На рис. 2.10 (с. 114) здобувачкою зображено рівень тіньової економіки в країнах ЄС у 2022 році (у % до офіційного ВВП). Вважаємо, що доцільним було б крім поданих

країн ще відобразити на даному рисунку рівень тіньової економіки в Україні та її місце серед аналізованих європейських країн.

3. У підрозділі 2.3 «Оцінка впливу тінізації економіки України на фінансову безпеку держави» (с. 156–174) здобувачка визначає рівень тіньової економіки в Україні, розрахованої чотирма методами за 2012–2022 рр. (рис. 2.24) та одночасно подає інтегральний показник рівня тіньової економіки у відсотках до офіційного ВВП. Варто було б запропонувати певну бальну шкалу оцінювання даного показника, наприклад, критичний, достатній та оптимальний рівень і дати характеристику щорічному інтегральному показнику.

4. Пропонуючи основні пріоритети зміцнення фінансової безпеки держави в контексті мінімізації впливу тіньової економіки у підрозділі 3.3 (с. 214–229), авторці доцільно було б приділити більше уваги щодо вивчення і впровадження зарубіжного досвіду забезпечення фінансової безпеки.

5. У дисертації трапляються окремі граматичні та стилістичні неточності, що в цілому не впливає на якість представленого дослідження та його сприйняття.

Проте, висловлені дискусійні положення та критичні зауваження не знижують загальну позитивну оцінку роботи, а слугують рекомендаціями для подальших наукових пошуків.

Загальний висновок. Аналіз дисертації та опублікованих праць С. І. Войцехівської дає підстави зробити висновок, що зазначене дослідження є завершеною кваліфікаційною науковою працею, у якій отримано нові науково-обґрунтовані результати, які є актуальними, містять наукову новизну, мають теоретичне й практичне значення та дали змогу авторці концептуально вирішити наукове завдання, яке полягає в удосконаленні науково-методичних підходів та обґрунтуванні практичних рекомендацій щодо зміцнення фінансової безпеки держави в контексті впливу тіньової економіки.

Дисертація на тему: «Вплив тіньової економіки на фінансову безпеку держави» за своїм змістом відповідає спеціальності 072 «Фінанси, банківська справа та страхування», вимогам Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України № 261 від 23 березня 2016 року (із змінами, внесеними згідно з постановами Кабінету Міністрів України № 283 від 03 квітня 2019 року, № 502 від 19 травня 2023 року та № 507 від 03 травня 2024 року), наказу Міністерства освіти і науки України № 40 від 12 січня 2017 року «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації» (із змінами, внесеними згідно з наказом Міністерства освіти і науки України № 759 від 31 травня 2019 року) і Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України № 44 від 12 січня 2022 року (із змінами, внесеними згідно з постановами Кабінету Міністрів України № 341 від 21 березня 2022 року, № 502 від 19 травня 2023 року та № 507 від 03 травня 2024 року), а сама авторка Войцехівська Світлана Іванівна заслуговує на присудження ступеня доктора філософії за спеціальністю 072 «Фінанси, банківська справа та страхування» галузі знань 07 «Управління та адміністрування».

Офіційний опонент завідувач кафедри фінансів та обліку Інституту управління, психології та безпеки Львівського державного університету внутрішніх справ, доктор економічних наук, професор Степан МЕЛЬНИК